Toen geschiedenisstudent Benedict Wydooghe zich in de Rijselse archieven verdiepte voor een onderzoek naar gratieverzoeken in de 15de eeuw, stootte hij op een merkwaardig document: het relaas van een kindermoord te Lichtervelde. Met de schaarse gegevens van het archiefstuk poogt de auteur een menselijk drama te reconstrueren en in het juiste tijdskader te plaatsen.

Leest U zelf maar…

Heemkundige kring Karel Van de Poele

Heemkundige Kring Michiel Van de Poele

Vader! De hayren staen my te berghe als ick U hoore dese dinghen met sulck eenen yver vertellen. Niettemin bidde ick U vaert voort …

Uit: ‘Spieghel der Jeught, ofte korte kronyck der Nederlandsche geschiedenisse’, 1614

“Séduite par un habitant d’Esquelbecq”

Gratie voor kindermoord in het vijftiende-eeuwse Lichtervelde

Benedict Wydooghe

1 Inleiding

In een Lichterveldse gracht vindt men op 24/01/1454 een kinderlijkje dat de keel is overgesneden. Rond de hals draagt de al ruim een maand overleden boreling een strak aangespannen kousenband. Eén jaar later verhoort men in Brugge een 24-jarige jonkvrouw, Anthoine de Claerhout. Verdacht van abortus en kindermoord kan zij, eenmaal ze bekend heeft, alleen door koninklijke gratie van de doodstraf gered worden.

1.1 Het document

Naar aanleiding van een onderzoek naar genadeverzoeken in de zestiende eeuw, botste ik in het archief van Rijsel toevallig op een (vijftiendeeeuws) middeleeuws manuscript met het relaas van deze kindermoord te Lichtervelde[1].

Het aangesneden thema was goed voor twee vliegen in één klap[2].

Eén is dat het middeleeuwse Lichtervelde tot op heden een vrij maagdelijk onderzoeksveld gebleven is. De bijdragen[3] laten zich op één hand tellen en dat is niet te verwonderen. De schaarse bronnen worden in diverse, geografisch verspreide instellingen geconserveerd. Zo worden documenten eerder bij toeval gevonden.

Een tweede reden die dit document waardevol maakt, ligt in het feit dat getuigenissen over kindermoord of abortus uitzonderlijk zijn. Dit bewijst niet dat vrouwen de kinderzegen altijd en per definitie welkom heetten of dat de harde straffen op abortus of kindermoord hen afschrikten. Neen, veeleer zijn er weinig of geen getuigenissen te vinden omdat vrouwen met een kindermoord op het geweten vrijwel altijd onmiddellijk berecht werden zonder registratie van het proces.

Heemkundige kring Karel Van de Poele

---

1 Transcriptie van het gratieverzoek bleek niet nodig daar een auteur zich begin deze eeuw over de verzoekbrief boog en hem publiceerde. Voor dit gratieverzoek en 14 andere zie: PETIT DUTAILLIS, Ch.: Documents nouveaux sur les moeurs populaires et le droit de vengeance dans les pays-bas au XV° siècle. Lettres de remission de Philippe le Bon, Honoré Champion, Parijs, p. 19 e.v, onder de titel: Rémission de demoiselle Anthoine de Claerhout, qui, ayant été séduite par un habitant d’Esquelbecq, a mis au monde clandestinement, égorgé et noyé son enfant.

2 WYDOOGHE, Benedict. “Ghevaren van levende lijf ter dood, tot groot leedtwezen en verdriet.” Prospectie, potentieel en presentatie van Vlaamse en Brabantse remissiepapieren tijdens de lange zestiende eeuw (ca. 1500 - ca. 1630) Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, VUB, Brussel.

3 Vooral de heldere artikels van Dirk Ramboer in de jaarboeken 1994 en ‘95 over het geslacht en de heren van Lichtervelde riepen de lokale middeleeuwen opnieuw tot leven. Zijn bevindingen kwamen bij dit onderzoek dan ook goed van pas.

1.2 De feiten

Nu, terug naar het onderwerp. Het manuscript dateert uit de tweede helft van de vijftiende eeuw en de titel geldt als samenvatting van de inhoud. "Rémission de demoiselle Antoine de Claerhout, qui, ayant été séduite par un habitant d'Esquelbecq, a mis au monde clandestinement, égorgé et noyé son enfant".[4]

"*Rémission*" of remissie in het Nederlands, staat voor genadeverzoek. Door de band genomen zijn het spectaculaire moordzaken waarvoor men remissie vraagt.

In meer dan 90% van de gevallen betreft het een mannelijke geweldpleger. Dit relaas bevat echter het meer dan merkwaardige verhaal van een ongehuwde vrouw die geen uitweg ziet met haar pasgeboren baby en de consequenties tot het uiterste doordrijft.

Een poging tot reconstructie:

2 Een ongepaste vrijage in ekelsbeke

In het voorjaar van 1453 vinden we Anthoine de Claerhout op het kasteel van Esquelbecq of Ekelsbeke, een dorpje bij Wormhoudt in Noord-Frankrijk[5]. Indertijd behoorde het dorp tot het Graafschap Vlaanderen. Het kasteel staat er nog. Uitheemse bomen verhullen tegenwoordig de ruïnes en de jonge IJzer stroomt door de bijhorende landerijen.

Anthoine, een freule uit de adellijke stam de Claerhout is de dochter van Euleat de Claerhout,[6] "seigneur d'Ekelsbecque". Haar moeder is Anastasia Van Heule. De Lichterveldse kasteelheer Josse Botelinck is haar oom, via de relatie Van Heule - Botelinck[7].

Heemkundige Kring Karel Van de Poele

---

4 In vertaling: *Gratieverzoek van juffrouw Anthoine van Claerhout, die, na verleid geweest te zijn door een inwoner van Eckelsbeke, haar kind in 't geheim gebaard heeft, het de keel overgesneden en verdronken heeft*

5 Ekelsbeke telt tegenwoordig 2000 inwoners en is een kort bezoek waard. De gevels in rode baksteen, de verhouding van de ramen en de deuren, het afgewerkte schilderwerk zorgen ervoor dat men zich zo in Vlaanderen waant. De St.-Volkwinkerk duwt het dorpsplein achter zich weg en om het uur klinkt er het Carillon van Ekelsbeke. Voor dit streekeigen lied komen de bewoners hun deur niet uit, maar de toerist vindt het een openbaring. De dertien klokken werden 20 jaar na de aanvang van de beeldenstorm gegoten. Het gemeentehuis dateert uit 1617 en hoorde aanvankelijk bij het kasteel. De rood geklauwde Vlaamse leeuw wappert er vredig naast de Franse driekleur. De streekvlag is identiek aan die van Vlaanderen. Rond het kasteel bieden de breed uitgespannen tuin en het 4 hectare grote park aan diverse bijgebouwen een plaats. De restauratie van het kasteel is echter volop aan de gang en een bezichtiging valt voorlopig uit te stellen.

6 De van Claerhouts waren afkomstig van een belangrijke heerlijkheid van die naam in Pittem, waarover ze in oude tijden het bewind voerden. De vader van Heylaert (Euleat, Eulard, Euleard…) was Jan van Claerhout, heer van Pittem. Zijn moeder was Margriet van Lichtervelde, een volle nicht van Jacob van Lichtervelde (de opperbaljuw van het graafschap Vlaanderen), die nog voogd geweest was over Heylaert van Claerhout tijdens diens minderjarigheid. Heylaert was heer van Pittem geworden als erfopvolger van zijn vader en heer van Beernem als rechtverkrijgende van zijn moeder. In 1452 vielen hem de heerlijkheden Koolskamp, Ardooie, Assebroek en Ayshove toe uit de erfenis van Jacob van Wingene. Deze laatste was de zoon van de zuster (toevallig ook een Margriet) en enige erfgenaam van Jacob van Lichtervelde geweest bij diens overlijden in 1431. De van Claerhouts waren dus beslist een "achtenswaardig geslacht" en konden een familieschandaal best missen. (NvDR)

7 Voor een klaarder inzicht in deze ingewikkelde familierelaties verwijzen wij naar RAMBOER, D.: "De heerlijkheid, de heren en het geslacht van Lichtervelde: een oud verhaal", in Tiende Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel Van de Poele, Lichtervelde, 1994, p. 43 e.v.

De 23-jarige edeldochter raakt verliefd op de minder bemiddelde “compagnon” en “jeune homme” George Perche. Een verboden liefde laait passioneel op en ze “verenigen” zich (“accoinctiéz ensemble”). De inspanningen van George (“ses euvres”) laten meer dan lentekriebels voelen in Anthoines buik. Nog voor de zomer aanvangt, moet zij zich bewust geworden zijn van een ongelukje. Dit valt af te leiden uit de geboortedatum van het kind: 16 december. Toch is de datum van bevruchting een betwistbaar gegeven. Anthoine is immers overtuigd dat het mosterdzaad dat ze innam een aborterende werking had. Het is ook mogelijk dat haar zwangerschap geen volle negen maanden duurde. Het rapport vermeldt ook niets over het geslacht en andere fysieke kenmerken van het kinderlijkje. Maakte ontbinding dit onmogelijk?

Het kasteel van Esquelbeque, anno 1998.

In ieder geval laat ze in de derde persoon over zichzelf schrijven: “et tant se feussent accoinctiéz ensemble que, de ses euvres, elle eust estéençainte et engrossée d’enfant” . (vertaald: *hun intieme betrekkingen hadden voor gevolg dat zij een kind van hem verwachtte.*). Ze slaagt er echter in haar zwangerschap voor de buitenwereld verborgen te houden.

Haar minnaar komt verder in het manuscript niet meer aan bod en verdwijnt schijnbaar van het toneel. Exit George Perche…

2.1 Een erfeniskwestie in Lichtervelde

Een sprong van acht maanden brengt ons naar het kasteel van Lichtervelde. In november 1453 is Louis de Lichtervelde, heer van Staden[8], er te gast bij kasteelheer Josse Botelinck om een erfeniskwestie te regelen.

Erfgenamen zijn Anthoine en haar broer Adriaen. Wie de erflater was, is onbekend. Waarschijnlijk was het een oom of tante op wiens erfenis ook Josse Botelinck aanspraak maakte. Precies konden we het niet uitmaken.

Feit is dat Louis van Lichtervelde haar bij zich ontbiedt. In noordoostelijke richting trekt onze freule langs de IJzer tot in Diksmuide en van daaruit naar Lichtervelde. Het is rustig in de streek, de oorlogen met Frankrijk zijn voorbij en Anthoine maakt haar tocht alleen en te voet.

Desalniettemin een merkwaardige manier van reizen voor een hoogzwangere edeldochter. Wou ze met de inspanning de vrucht afdrijven? Na drie dagen doorstappen, komt zij op 29 november te Lichtervelde aan. “Et y eust arrivée la vielle Saint Andry 1453.”

3 ‘t Hof van Busschinghe: een gruwelhuis

Bij haar aankomst te Lichtervelde neemt Anthoine haar intrek in het hof van Busschinghe[9]. Waarom gaat zij niet op het kasteel logeren, waar zij toch een zeker comfort en tegelijk enige discretie had kunnen hebben? Sanderus zou later de plaats toch als een “uitmuntend paleis” omschrijven[10]!

Waren broer en zus de Claerhout in onmin met elkaar, of met de Botelincks, of wilde Anthoine ten allen prijze haar zwangerschap en de nakende geboorte verborgen houden, het is niet duidelijk. Evengoed is het mogelijk dat zij bij haar aankomst te Lichtervelde haar zwangerschap niet langer kon verbergen en dat haar de (kasteel)deur gewezen werd.

De eerste twee veronderstellingen zouden er op kunnen wijzen dat noch Louis van Lichtervelde noch Josse Botelinck van de zwangerschap op de hoogte waren. Een eventueel complot tot vruchtafdrijving lijkt dus uitgesloten.

Heemkundige kring Karel van de Poele

---

8 Louis de Lichtervelde had van Lichtervelde alleen nog de naam. Hij was heer van Staden en Rozebeke. Hij vergezelde met zijn broers Jan en Victor, de hertog van Bourgondië, Filips de Goede, toen deze in 1421 in Frankrijk de dood van zijn vader ging wreken. Tevens was hij burgemeester van het Brugse Vrije, en dus hoofd van de Schepenbank, o.a. in de jaren 1449-1450, 1451-1452 en 1453-1454. Hij stierf als opperbaljuw van Ieper in 1457. Erfeniskwesties en -betwistingen behoorden tot de bevoegdheid van de schepenbank van het Brugse Vrije, wat zijn aanwezigheid op het kasteel te Lichtervelde verklaart. (NvDR)

9 In de oorspronkelijke tekst gaat het om “la Court de Bussihenque” wat we transleerden naar “het hof van Busschinghe”. Wellicht was in de oorspronkelijke versie de naam niet gemakkelijk te ontcijferen, zodat de Franse overschrijver er “Bussihenque” van maakte. Wij houden het op het “hof van Busschinghe”, een hoeve en/of herberg, deel uitmakend van “‘t goet te Busschinghe”, een leengoed te Lichtervelde, zuid-oost van de kerk gelegen. Over de ligging ervan zegt de oorspronkelijke tekst dat het op ongeveer 1/8 mijl van het kasteel lag. De Atlas der Buurtwegen uit 1846 vermeldt het “Busschinghestraatje” als verbindingsweg tussen de Cauwentynestraat en de Bellestraat. (Nvdr).

10 HASQUIN, Hervé (Ed.).: Gemeenten van België. Geschiedkundig en administratief-geografisch woordenboek. Gemeentekrediet van Belgie, sl. pp. 577-578.

3.1 “Couppé la gorge”

Twee weken lang verblijft ze in “het hof” en ze slaagt er in haar zwangerschap aan nieuwsgierige ogen te onttrekken. Op zondag 16 december beginnen de weeën en “clandistinement” baart ze de baby. Ze besluit het kind om het leven te brengen. In de gratiebrief beschrijft ze dit uitvoerig en gedetailleerd:

“Le XVI° decembre qui estoit ung jour ce dimanche, avant le midi, elle se feust accouchée d’ung enfant, lequel prestement elle eust envelepé en une sienne chemise, en l’estat qu’il estoit issu de son ventre, et, en ce point, l’eust tenu léz elle couvert d’une robbe, tout ce jour, et jusques au landemain, qui fut lundi, environ dix heres du matin, que elle, afin de tenir son fait secret, doubtant le courroux et estre en l’indignacion dudit seigneur de Lichtervelde, son oncle, et temptée de l’ennemy, eust prins ung couteau et audit enfent couppé la gorge.”

Anders gezegd: op zondagvoormiddag baart ze het kind. Zonder was- of verzorgingsbeurt wikkelt ze de boreling in een hemd en verbergt het een dag lang onder haar kleed. Niet onbelangrijk is de vermelding dat ze bang is voor de woede en de verontwaardiging van haar oom! ‘s Maandags wurgt ze de boorling, snijdt met een mes zijn of haar keeltje over en snoert het vervolgens een “*jarretel*” strak rond de hals. Wellicht gebruikt ze de kousenband om het lijkje met een steen te verzwaren, want ze werpt het in een gracht in de buurt van haar logement.

3.2 Consequenties verhullen

Emoties komen niet ter sprake en ze is zich bewust dat het doden van een pasgeboren of een geaborteerd kind grote risico’s inhoudt. Daarom blijft ze kijken tot de baby verdronken is en keert terug naar haar kamer. Omdat het hier volgens het toen courante strafrecht onbetwistbaar om een moord ging en om enig wantrouwen te camoufleren, beweert ze achteraf dat ze ziek en “menstrueuse” was.

Ze riskeert niet alleen de strenge vermaningen van de kerkelijke autoriteiten op haar hals te halen, ook de wereldlijke rechtspraak bestrafte kindermoord rigoureus! Beide instanties definiëren “*infanticide*” als een ernstige misdaad. Enkel de armoede van de moeder kan eventueel als motief worden erkend, maar bij Anthoine gaat deze vlieger niet op! Een kindermoord uit eigenbelang of ter bevrediging van de lust werd zonder mededogen beboet en tot de doodstraf veroordeeld!

Twee nachten passeren en Anthoine verblijft tot de dinsdag op het hof. Dan trekt ze -te voet- naar het kasteel van Lichtervelde. “Et le mardi ensuivant, se feust, a pie, ou chastel dudit Lichtervelde.” Op donderdag neemt ze afscheid van haar (nietsvermoedende?) oom en de erfeniskwestie blijkt geregeld. Voor ze terugkeert naar Ekelsbeke, maakt ze een omweg te voet via Torhout. Waarom is onduidelijk. De bron vertelt evenmin hoe ze terugkeert naar haar ouderlijk huis (lees: kasteel). Zaterdag 22 december is ze opnieuw in Ekelsbeke.

4 Kinderlijk ontdekt!

Hierboven beschreven we hoe Anthoine er toe kwam haar kind te vermoorden, waarom ze dit deed en hoe ze dit trachtte te verbergen voor de communauteit. In deze paragraaf

Heemkundige kring Karel Van de Poele

gaan we na hoe de feiten aan het daglicht kwamen, hoe Anthoine in de gevangenis belandde en welke weg het genadeverzoek aflegde voor het bij de vorst terecht kwam.

Normaal zou de gebeurtenis nooit tot de geschiedenis zijn gaan behoren, ware het niet dat men op 24 januari, meer dan een maand na de moord, het kinderlijk vond en dit bij de rechtsdienaar rapporteerde. De historicus kan zich achteraf gelukkig prijzen dat het voorval aan het licht kwam. Anthoine daarentegen raakte diep in de moeilijkheden.

Misdaden waarvan de rechtsofficieren nooit op de hoogte raken, zijn niet te tellen. Het zou een naïeve veronderstelling zijn, dat alle veroordeelde wetsovertreders samen, een representatieve weergave van de totale criminaliteit vormen.

Dit “dark number” buiten beschouwing gelaten, begint een strafzaak gewoonlijk bij de kennisname van het delict door de plaatselijke wetsdienaar. Gevallen waar baljuw met eigen ogen het delict vaststelt zijn weinig talrijk. Meestal brengen getuigen of kennissen van het slachtoffer de gezagsdrager op de hoogte[11].

In het geval dat ons bezighoudt, meldden plichtsbewuste en toevallige passanten het voorval bij de autoriteiten. Dat Anthoine onmiddellijk verdacht werd, spreekt voor zich. De sociale controle in kleine dorpsgemeenschappen en heerlijkheden reguleert en sanctioneert de dagelijkse interacties. Een zwangerschap of een miskraam valt binnen deze microcosmos niet verborgen te houden.

De eerste zorg van de officier was het opsporen van de dader en als deugdelijk ordehandhaver stelde hij een onderzoek in. Mits hij over voldoende vermoedens of bewijzen beschikte, ging de officier bij zwaarwichtige feiten over tot de voorlopige aanhouding[12]. Gezien we Anthoine de volgende maand in de gevangenis aantreffen, duurde het wellicht niet lang voor de rechtsofficier haar bij de kraag vatte. Waarschijnlijk ondernam ze nooit een vluchtpoging.

5 Onderzoek

De lokale rechtsofficier stelt dus een onderzoek in en komt vlug tot de bevinding dat een vrouwelijke voorbijganger (in de vruchtbare periode van haar leven, dus niet te oud of niet te jong) de moord op haar geweten moet hebben. De lijst van potentiële daders is niet onoverkomelijk lang en het spoor leidt onvermijdelijk richting Ekelsbeke. Daar geldt zijn bevoegdheid echter niet, dus moet hij beroep doen op de heer van Lichtervelde. Een doofpotoperatie moet een afweging geweest zijn, maar blijkt geen haalbare kaart. Teveel buurtwoners en gezagsfiguren zijn reeds op de hoogte en verschillende stemmen opperen de mogelijkheden. De publieke druk tot een verhoor en de wil tot rechtszekerheid is groot.

Josse Botelinck brengt per brief zijn schoonbroer op de hoogte en te Ekelsbeke arresteert de plaatselijke gerechtsdienaar Anthoine. Hij levert haar uit aan de bevoegde schepenbank waar ze “criminelen (wordt) aengesproken ende beticht tegen haer ende gecontenteert tot verbeurte van lijf ende goed” zoals de remissies van latere tijd dit uitdrukten. Na

11 Vgl. MEEWIS, Wim.: De vierschaar. De Criminele Rechtspraak in het Oude Antwerpen van de veertiende tot de achttiende eeuw. Pelckmans, Kapellen, p. 100.

12 Zie ook: DE KONINCK, Constant.: Geschiedenis van het strafprocesrecht in Vlaanderen en Brabant van de XIV° eeuw tot de criminele ordonnantiën van 5 en 9 juli 1570, uitgevaardigd door Filips II, Koning van Spanje. Onuitgegeven licentiaatsthesis, Rijksuniversiteit Gent, p. 17.

Heemkundige kring Karel Van de Poele

het onderzoek stelde een officier de getuigenis in twee exemplaren op. Het origineel hield hij bij om te "*exhiberen so wanneer des van noode wesen soude".*[13] Zo schrijft een ordonnantie voor:

"dat nae tcommitteren van den dootslach dofficier vande plaetse sal ghehouden wesen sine diligencie ende naersticheyt te doene den persoonen vanden deliquanten aen te tasten ende apprehenderen, om over den selven justicie te doen, ende so verre hi die niet conde apprehenderen, in sulcken gevalle sal hi terstont aenslaen ende stellen in sinen handen bi goeden invetarys alle ende eenyeghelycke goeden vanden delinquant ligghende onder sine jurisdictie ende den selven inventarys mitsgaders sine voorschreven informacie wel bewaren."[14]

De integriteit van de dader diende hij te bewaken door de informatie strikt geheim te houden, "secreet te houdene, sonder daer of te gheven tdubbel oft copie oft andersins die openbaren oft communiceren partyen ofte eenighe privaet persoone."[15].

Maar daarmee is de kous niet af. Het Bourgondisch gezag steunt in de verschillende steden en kasselrijen op de rechtspraak van de schepenbanken. Zij oordeelden en veroordeelden in zowel burgerlijke als strafzaken.

Het geval van Anthoine de Claerhout wordt te Brugge behandeld en niet te Lichtervelde. Lichtervelde had inderdaad zijn eigen gevangenis (een zgn. steen) én de volle rechtsmacht, maar enkel voor de gewone man. Adellijke lieden hadden het privilegie van jurisdictie en werden door hun gelijken in leenhoven berecht. Dat zal de reden zijn waarom zij naar Brugge overgebracht werd. Normaliter zou deze rechtbank volgens de toen courante jurisprudentie onvermijdelijk en onmiddellijk de doodstraf uitspreken,[16] maar Anthoine houdt haar onschuld staande.

6 Schuld en gratie

Wie voor genade of remissie in aanmerking wilde komen, moest eerst ootmoedig schuld bekennen. Zonder schuld, geen gratie en na een jaar van opsluiting en ondervragingen komt Anthoine tot dit inzicht. Eindelijk bekent ze schuld. Een proces was nog niet gevoerd en bijgevolg hield het vooraf schuld bekennen een risico in. Eenmaal toegegeven, kon Anthoine geen andere kant meer uit dan het schrijven van een gratieverzoek[17]. Verbeurd verklaard van lijf en goed is ze bevreesd om "van haere lijve gepuneert te worden." En terecht. De directe betrokkenheid was bekend. De enige uitweg die de gedetineerde restte, was vanuit "gevanckenisse" een verzoek in te dienen dat haar "genade

Heemkundige kring Karel van de Poele

13 LAMEERE M.M.J. & SIMONT H.: Recueil Des Ordonnances des Pays-Bas II, deel 5 J. Goemaere, Brussel, p. 53.

14 LAMEERE M.M.J. & SIMONT H.: a.w., p. 53.

15 LAMEERE M.M.J. & SIMONT H. : a.w., p. 53.

16 Zie hierover KLAPISCH-ZUBER, Christiane (Ed.).: Geschiedenis van de vrouw. Middeleeuwen, Agon, Amsterdam, p. 293, alsook DE SCHEPPER, Hugo: Het gratierecht in het Bourgondisch-Habsburgse Nederland 1384-1633. Vorstelijk prerogatief en machtsmiddel. In: Standen en Landen. Bijzondere Reeks, 2, Brussel, p. 43.

17 Meer over dergelijke gratieverzoeken bij: ZEMON DAVIS, Nathalie.: Fiction in the archives. Pardon tales and their tellers in sixteenth-century France. University Press, Stanford & California, 1987.

ende brieven van remissie verleent." Anthoine gebruikt deze laatste troef en schrijft in keurig Frans een verzoek tot gratie aan de hertog van Bourgondië, Filips de Goede (1396-1467), tevens graaf van Vlaanderen. Met toestemming van de baljuw neemt Anthoine in de gevangenis een bevoegd procureur[18] onder de arm die een verzoek tot remissie neerpent. Als praktizijn kent hij uit ervaring het reilen en zeilen van het hof.

Nuttig was ongetwijfeld dat het geslacht de Lichtervelde zich in het gevolg van de vorst bevond[19]. De Heer van Lichtervelde zal ongetwijfeld hebben aangedrongen tot clementie en zijn steentje tot bemiddeling hebben bijgedragen. Als "feal chevalier, conseiller" (leenman-ridder, raadgever) maar vooral als "chambellan" of kamerheer heeft hij er zijn entrees. De procureur giet de identiteit van Anthoine en haar familiale situatie in een juridisch jargon. Zo kan het relaas de nodige toetsingen doorstaan.[20] De antecedenten die Anthoine hem breedvoerig voorhoudt, komen volgens een vast stramien[21] in het rekwest terecht.

7 De vorst

In het genadeverzoek aan de vorst doet Anthoine het hele relaas van de kindermoord, er de nadruk op leggend dat zij door Georges Perche verleid werd, (m.a.w. dat de zwangerschap buiten haar wil om plaatsgreep) en vraagt ze het schriftelijk en eerbiedig verzoek voor te leggen aan de soeverein.

Als zoon van Jan zonder Vrees had Filips de Goede in 1419 zijn vader opgevolgd. De vrede van Atrecht had in 1435 voor de Vlaamse onafhankelijkheid ten opzichte van de Franse kroon gezorgd en de leenhulde beëindigd die sinds het begin van de veertiende eeuw in voege was

Voor Anthoine bestond er in 1455 dus geen twijfel tot wie ze haar genadeverzoek diende te richten. Niet naar de koning van Frankrijk (die er een gelijkaardig gratie-instrumentarium op nahield), maar naar de graaf van Vlaanderen.

Voor Filips De Goede die een centralisatie van het bestuur in de Nederlanden nastreefde, bleken gratieverzoeken een bijzonder krachtig en nuttig instrument[22]. Met de remissiebrie-

Heemkundige kring Karel Van de Poele

---

18 Een procureur is iemand die in rechte een gedingvoerende partij verdedigt, zonder evenwel als haar raadsman op te treden, vooral bij het opstellen en neerleggen van stukken van de rechtspleging (NvDR).

19 HASQUIN, Hervé. : a.w., pp. 577-578.

20 Zie ook: MARNEF, Guido., "Verleid en bedrogen" Berouwvolle doopsgezinden in Brabantse remissiebrieven, 1543-1565. In: Doopsgezinde Bijdragen Menne Simons 500, Nieuwe Reeks, 22, 1996,p. 72.

21 Zo schrijft de universitair geschoolde rechtsgeleerde Filips Wielant op het einde van de vijftiende eeuw over de procedure: "In d'expeditie van remissien oft pardoenen zijn zeer te considereren 't propost ende wille vanden deliquant, de toecompste vanden faicte ende gelegentheijt vanden stucke ende qualiteijt vanden persoon, den tijt, ende de plecke, ende andere circonstantien. Ende heeft d'impetrant daertoe voren eenige crismen oft delicten gecommitteert, hij moet die repareren ende van nijeus te kennen geven. Al ware 't ooc dan hij daeraff remis ende partie satisfactie gedaen hadde, oft andersins zijn impetratie ware subreptijff ende negeene." WIELANT, Filips.: Practijcke Criminele, 1516. Kap. CXLVIII "Van remissien ende pardoenen." Heruitgave door Aug. Orts, Gent. Ook in meer recente versie consulteerbaar in de heruitgave van MONTBALLYU, Jos. : Filips Wielant. Verzamelt werk I. Corte instructie in materie criminele. Paleis der Academiën, Brussel.

22 Filips de Goede was ook graaf van Franche Comté en van Artois. In 1429 werd hij graaf van Namen en in '30 hertog van Brabant en Limburg. In 1433 voegde hij daar de titels van graaf van Holland,

ven onttrok hij het gratiëren aan de rechtelijke bevoegdheid van de steden en de heerlijkheden en ventileert zijn eigen mening over strafrechtelijke zaken.

Vrouwe Justitia zonder blinddoek, met weegschaal en zwaard (houtsnede uit 1580)

In mei 1455 bereikt Anthoines verzoek ongedateerd en niet ondertekend de vorst en zijn Raad. Filips kan een negatief oordeel vellen, maar doet dit niet. Diezelfde maand nog stuurt hij een brief terug waarin hij zijn medelijden met de jonkvrouw betuigt. Hij herstelt haar goede naam en faam en verleent haar gratie.

Anthoine is aan de doodstraf ontsnapt en keert terug naar Ekelsbeke. Hoe haar verdere leven verlopen is, valt voorlopig uit geen archiefstuk meer af te leiden…

Heemkundige Kring Van de Poele

“De prince uyt synder macht ordinaire en remitteert noch een vergheefft gheen exorbitant crisme, ghelyck van lesemajesté, vrouwecracht, zodomie, valsche munte, moord, brand roof, noch dierlycke, maer zoe doet hy wel by synder macht extraordinaire ende absolutie als ‘s hem belieft.”

uit “Practijcke Criminele” door Filips Wielant, verschenen in 1516.

∞∞∞∞∞∞∞∞∞

Zeeland, Henegouwen en heer van (West-)Friesland aan toe. Deze elementen zijn niet onbelangrijk omdat ze de Bourgondische territoriale uitbreiding en de hiermee gepaard gaande centralisatiepogingen illustreren. Over de rol die Jacob van Lichtervelde speelde in het beleid van de Bourgondische hertogen is meer te vinden in het artikel “Jacob van Lichtervelde, opperbaljuw van het graafschap Vlaanderen, een klassebewust edelman in Bourgondische dienst”, van de hand van Dirk Ramboer, in ditzelfde jaarboek.

8 Bibliografie

De Koninck, Constant: Geschiedenis van het strafprocesrecht in Vlaanderen en Brabant van de XIV° eeuw tot de criminele ordonnantiën van 5 en 9 juli 1570, uitgevaardigd door Filips II, Koning van Spanje, Rijksuniversiteit Gent, onuitgegeven licentiaatsthesis, 1981.

De Schepper, Hugo: Het gratierecht in het Bourgondisch-Habsburgse Nederland 1384-1633. Vorstelijk prerogatief en machtsmiddel. In: Standen en Landen. Bijzondere Reeks 2, Brussel, 1995.

Gélis, Jacques: De boom en de vrucht. Zwangerschap en bevalling voor de medicalisering. Nijmegen, Sun, 1987.

Gilliodts Van Severen, B.: Coutumes des pays et comté de Flandre. Brussel, Gobbaerts, 1883.

Hasquin Hervé(Ed.): Gemeenten van België. Geschiedkundig en administratief-geografisch woordenboek, Gemeentekrediet van België, sl. , 1980.

Klapisch-Zuber Christiane (Ed.): Geschiedenis van de vrouw. Middeleeuwen. Amsterdam, Agon, 1991.

Lameere, M.M.J. & Simont, H.: Recueil Des Ordonnances des Pays-Bas IIe deel. Brussel, J. Goemaere, 1910.

Marnef, Guido: "Verleid en bedrogen." Berouwvolle doopsgezinden in Brabantse remissiebrieven, 1543-1565. In: Doopsgezinde Bijdragen Menne Simons 500, Nieuwe Reeks, 22, 1996.

Meewis, Wim: De vierschaar. De Criminele Rechtspraak in het Oude Antwerpen van de veertiende tot de achttiende eeuw. Kapellen, Pelckmans, sd.

Montballyu, Jos: Filips Wielant. Verzamelt werk I. Corte instructie in materie criminele. Brussel, Paleis der Academiën, 1995.

Petit Dutaillis, Ch.: Documents nouveaux sur les moeurs populaires et le droit de vengeance dans les pays-bas au XV° siècle. Lettres de remission de Philippe le Bon. Parijs, Honoré Champion, 1908.

Ramboer, Dirk: De heerlijkheid, de heren en het geslacht van Lichtervelde: een oud verhaal. In: Tiende Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel Van de Poele, Lichtervelde, 1994.

Ramboer, Dirk: De praalgraven van Jacob en Lodewijk van Lichtervelde te Koolskamp. In: Elfde Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel Van de Poele, Lichtervelde, 1995.

Van Acker, Lucien e.a.: Geschiedenis van Koolskamp, Heemkundige kring Koolskamp, 1996.

Wydooghe, Benedict: "Ghevaren van levende lijf ter dood, tot groot leedtwezen en verdriet." Prospectie, potentieel en presentatie van Vlaamse en Brabantse remissiepapieren tijdens de lange zestiende eeuw (ca. 1500 - ca. 1630). Brussel, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, VUB, 1998.

Zemon Davis, Nathalie: Fiction in the archives. Pardon tales and their tellers in sixteenth-century France. Stanford & California, University Press, 1987.

Heemkundige kring Karel Van de Poele